

Козирєва В. П., Бабенко О. Ю.

УДК 346.93: 347.938 (477+470+571) (045)

В. П. Козирєва,
кандидат юридичних наук, доцент
О. Ю. Бабенко,
студентка

МЕХАНІЗМ ТА УМОВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СПРОЩЕНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ В ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ: ЗАПОЗИЧЕННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ

Стаття присвячена дослідженню системи ознак господарської процесуальної форми та можливості реалізації в господарському процесі України зарубіжного досвіду розгляду справ в порядку спрощеного провадження, за аналогією із законодавством Російської Федерації. Проводиться аналіз способів, за допомогою яких здійснюється спрощення процедури, а також характеризуються господарські спори, які доцільно розглядати в порядку спрощеного провадження.

Ключові слова: спрощена процесуальна форма, арбітражне судочинство, господарський процес, спрощене провадження, засоби доказування, судові засідання.

Постановка проблеми та її актуальність. Більшість досліджень в господарському процесі тим чи іншим чином стосуються питання господарської процесуальної форми. Процесуальна форма не є сталим поняттям, тому відчуває на собі постійну увагу науковців та практиків з огляду на тенденцію її удосконалення. Прагнення досягти оптимальної форми господарського судочинства спричиняє велику кількість наукових дискусій. Одним із напрямків практичної реалізації вимог до процесуальної форми є оптимізація її структури, зокрема шляхом спрощення, що потенційно розглядається як один із напрямків удосконалення господарського судочинства. В аспекті дослідження диференціації структури господарської процесуальної форми з огляду на виокремлення спрощених видів провадження привертає до себе увагу досвід Російської Федерації, в арбітражному судочинстві якої міститься спеціальний скорочений порядок розгляду окремих категорій справ, що називається спрощеним провадженням.

Тому виправданим є інтерес українських науковців до з'ясування сутності та особливостей цього інституту для визначення питання доцільності використання іноземного досвіду в межах українського господарського процесу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми спрощених процесуальних форм в господарському судочинстві були розглянуті такими авторами: В. А. Александров, Г. Б. Борисова, І. В. Решетнікова, Ю. Ю. Грибанов, М. Л. Скуратовський та іншими. Проте, предметні дослідження, спрямовані на можливість запозичення позитивного досвіду

інших держав в даній сфері, не можуть вважатися достатніми. Тому особлива увага має бути звернута на практику Російської Федерації, Німеччини та Республіки Білорусь. Тому основною метою цієї статті є дослідження можливості адаптації моделі наказного провадження, передбаченої в арбітражному процесі іноземних держав, для спрощення вітчизняної процедури судочинства в господарських спорах.

Виклад основного матеріалу. Економічна та соціальна обстановка в країні спонукає законодавців до пошуку нових спрощених форм судового процесу, які зроблять його більш доступним для населення. З метою спрощення та здешевлення судової процедури у господарському судочинстві вітчизняні науковці пропонують впровадити інститут наказного провадження – спрощеної форми вирішення справ, де вимоги позивача не викликають сумнівів, мають безспірний характер та підтверджуються документально. Нещодавно народним депутатом до парламенту було внесено законопроект № 2027а про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження наказної форми судового процесу в господарському судочинстві. Автор законопроекту зазначає, що наразі господарські суди розглядають справи у межах єдиної позовної форми судового процесу. Дуже часто відповідач намагається затягувати розгляд і вирішення справи судом або ухиляється від участі в судовому розгляді [2]. Це негативно впливає на позивача і завдає йому збитки. Для уникнення затягування справ, та спрямування законодавства на оперативне вирішення спору, що зумовлене специфікою господарської діяльності, створивши

належні умови для функціонування й розвитку економіки. Тому, автор законопроекту вважає доцільним введення наказного провадження в господарський процес, що являє собою спрощену форму вирішення справ, де вимоги стягувача до боржника не викликають сумнівів, мають безспірний характер та підтверджуються документально. Ми з цим погоджуємося, адже наказне провадження успішно адаптувалося в Цивільний процес (розділ II ЦПК) України, в адміністративному процесі знайшли втілення норми щодо скороченого провадження (ст. 1832 Кодексу адміністративного судочинства України). Крім того, глава 8 ЦПК України передбачає заочний розгляд справи, а ч. 4 ст. 122 КАС України – розгляд справи в порядку письмового провадження. Наказне провадження – це особливий спрощений вид цивільного процесу, спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав осіб шляхом видачі судового наказу, що одночасно є судовим рішенням та виконавчим документом [4].

У законодавстві України вже досить довгий час функціонує інститут наказного провадження в цивільному процесі, де проявив свою ефективність та необхідність. Виходячи з цього, у вітчизняній літературі неодноразово висловлювались пропозиції запровадження інституту наказного провадження в господарському процесі. Адже ми можемо спостерігати, як інститут спрощеного провадження успішно функціонує не тільки у цивільному процесі України, а й у господарському процесі в ряді зарубіжних країн, наприклад, Естонії (глава 43 ЦПК), Російській Федерації (глава 29 Арбітражного процесуального кодексу), в Республіці Білорусь, Німеччині та інших державах.

Спрощене провадження в Російській Федерації регулюється главою 29 Арбітражного процесуального кодексу [1, с. 2]. Наприклад, вимоги комерційного характеру, в яких допускається спрощене провадження за АПК Російської Федерації [8], виглядають так: 1) за позовними вимогами про стягнення грошових сум, якщо ціна позову не перевищує для юридичних осіб 300 тис. рублів, для індивідуальних підприємців – 100 тис. рублів; 2) незалежно від ціни позову за вимогами, які визнаються, проте не виконуються відповідачем, або засновані на документах, що підтверджують заборгованість за договором. Крім того, за клопотанням позивача за згодою відповідача або за ініціативою суду за згоди сторін можуть розглядатися й інші справи [3].

Однак не можуть розглядатися в спрощеному провадженні справи за корпоративними спорами та справи про захист прав і законних інтересів групи осіб. Російський науковець Н. В. Сівак серед видів спрощених судових процедур, необхідних для ефективного функціонування арбітражного процесу, називає такі: а) спрощене провадження, яке ґрунтується на безспірності заявлених вимог (наказне провадження); б) спрощене провадження, яке ґрунтується на малозначимості заявлених вимог; в) спрощене безспірне провадження, прототипом якого є існуюче в англосаксонській правовій системі заочне провадження [9, с. 9].

По-перше, сумнівним є поділ процесуальної форми на види хоча б з огляду на те, що практично в господарському судочинстві крім позовного провадження, мають місце, наприклад, провадження в справах про банкрутство, провадження із застосування запобіжних заходів, провадження на забезпечення примусового виконання рішень господарських судів, які не можуть бути кваліфікованими ні в якості спрощеної, ні в якості спеціальної процесуальної форми.

По-друге, критерій малозначимості заявлених вимог не може бути підставою для встановлення факту простоти справи та відсутності необхідності в розгляді справи в загальному порядку. Крім того, цей критерій є характерним для наказового провадження, а тому не зрозуміло, чому Н. В. Сівак виділяє його в окреме спрощене провадження.

По-третє, заочне провадження не може вважатися спрощеною процедурою, оскільки для нього є характерним наявність усіх елементів позовної процесуальної форми, а також надання стороні права послідовного використання двох способів оскарження заочного рішення, у зв'язку з чим нівелюється призначення самої спрощеної процедури.

Перш за все, звертає на себе увагу законодавче положення про те, що розгляд справ у порядку спрощеного виробництва відбувається без виклику і навіть без повідомлення сторін, виключно на підставі поданих ними документів. Порядок розгляду справ у спрощеному провадженні встановлює ст. 228 Арбітражного процесуального кодексу Російської Федерації. В загальних рисах встановлена наступна процедура. Позовна заява може бути подана в паперовому або електронному вигляді. Суд виносить ухвалу про прийняття позовної заяви до розгляду, в якій вказує на розгляд справи в порядку спрощеного провадження та встановлює

строк для надання доказів та відзиву на позовну заяву відповідача чи інших зацікавлених осіб. Строк для надання доказів та відзиву на позовну заяву відповідача чи інших зацікавлених осіб не може перевищувати п'ятнадцять днів.

Сторони в тридцятиденний строк мають право надавати додаткові пояснення та докази [5, с. 171]. Після дослідження пояснень, заперечень та (або) доводів осіб, що беруть участь у справі, суд приймає рішення на підставі доказів, наданих у встановлені строки.

Аналізуючи порядок розгляду справи в спрощеному провадженні, можна сказати, що основним джерелом спрощення в даному випадку є усунення формальностей, які пов'язані з проведенням повноцінних судових засідань. Вирішення справи здійснюється на підставі документів, які надаються сторонами – доказів, пояснень, заперечень, доводів. Виходячи з цього, даний вид спрощеного провадження доцільно називати документарним.

Серед російських науковців немає спільної думки з приводу того, чи відбувається при розгляді справи в порядку спрощеного провадження судові засідання та чи є в цьому необхідність. Наприклад, А. А. Латкін говорить про те, що при розгляді справ за спрощеною процедурою судові засідання відбуваються без виклику сторін, що, по суті, означає його відсутність, оскільки розривається ланцюг магістрального правовідношення, що складається між позивачем та відповідачем, котре робить непорушним арбітражний процес та слугує похідним для виникнення усього обсягу процесуальних прав та обов'язків сторін у справі [6, с. 88].

Інші автори наполягають, що відсутність сторін та їх виклику не скасовує судового засідання як такого. На думку Н. А. Громошиної сторони присутні в засіданні не фізично, а своїми позиціями, доводами, поясненнями, котрі були викладені в позовній заяві, відзиві на позовну заяву, поясненнях по суті вимог, наданих в письмовій формі [7, с. 354-355]. Аналогічно Ю. Ю. Грибановим обґрунтована необхідність введення моделі судового засідання з обмеженням засобів доказування, як таких, що в більшій мірі відповідають спрощеному документарному провадженню [8, с. 18].

Слід відзначити суперечливість законодавчого підходу. Очевидно, що за відсутності сторін неможливо провести повноцінне судові засідання. За таких умов правило про проведення судового засідання набуває фіктивного характеру [9, с. 60].

Дуже цікавим прикладом є судочинство Німеччини, в якому поєднуються такі спрощені процедури, як наказне провадження, документарне провадження та провадження в амтсгерихтах [10]. Зокрема, у Німеччині закріплена норма щодо можливості розгляду справ за письмовими доказами – у формі документарного провадження, яке полягає в попередньому засіданні та обміні документами. У такому провадженні заявляються вимоги про стягнення грошових сум або надання певної кількості речей, визначених родовими ознаками, або цінних паперів за умови, що всі необхідні факти, на яких ґрунтується заявлена вимога, можуть бути доказані документами. Спеціальні правила в німецькому процесуальному законодавстві присвячені вексельному та чековому процесам, які є особливими формами документарного провадження. Існує також примусове провадження, у порядку якого може бути заявлена будь-яка грошова вимога. При цьому гарантією дотримання інтересів відповідача є можливість розгляду справи в судовому порядку. Передбачена також спрощена процедура стягнення безспірної заборгованості [12, с. 24; 13, с. 354].

Вважаємо, що господарське процесуальне законодавство повинно рухатись у напрямку власної моделі застосування спрощених процедур з урахуванням світового досвіду в цьому питанні. Такою процедурою може стати розгляд справ у порядку письмового (документарного) провадження, зважаючи на специфіку господарського судочинства. У такому випадку є недоцільною сама явка сторін на судові засідання, яке в принципі буде відсутнім як форма судового розгляду. При цьому права й законні інтереси учасників господарського процесу не обмежуються з огляду хоча б на те, що фактично доказова база господарського процесу побудована на письмових доказах, навіть пояснення представників сторін та інших осіб, як беруть участь у судовому процесі, на вимогу судді можуть бути викладені письмово [13].

Таким чином, кожна сторона матиме рівні можливості в наданні суду документів у письмовій формі, на підставі яких суддя прийме рішення в справі. Спрощена процедура розгляду справи створить додаткові важелі на дисциплінованість учасників господарського процесу в контексті вчасності надання ними суду доказів та обґрунтування власної чіткої позиції в справі. Зазначене дозволить прискорити отримання кінцевого результату в справі, буде економічно вигідним для держави й самих учасників процесу.

За необхідності, викликаній встановленням нових фактів та дослідженням нових доказів, господарський суд повинен мати право призначити розгляд справи в судовому засіданні із викликом учасників процесу [11].

В Господарському процесуальному кодексі Республіки Білорусь також є інформація про наказне провадження. Там взагалі не дано поняття судового наказу, проте глава 15 «Наказне провадження» починається зі статті 116, в якій дається поняття наказного провадження, а саме: наказним провадженням є винесення господарським судом ухвали про судовий наказ без розгляду та виклику сторін по заяві про стягнення грошової суми або про звернення стягнення на майно боржника у випадках, які передбачені тією ж статтею.

Отже, на відміну від положень проекту ГПК України, у ГПК Республіки Білорусь передбачено, що сторона звертається до суду в порядку наказного провадження із заявою про видачу ухвали про судовий наказ, яка є одночасно виконавчим документом та приводиться до виконання у порядку, передбаченому для виконання судових рішень, а не про видачу судового наказу, як це передбачає проект ГПК України [14].

Тому, ми пропонуємо викласти дещо інакше статтю 125 проекту ГПК України: «Судовий наказ господарського суду є виконавчим документом, який видається на підставі ухвали про видачу виконавчого документу, постановленої в порядку наказного провадження».

Зауважимо, що наказне провадження – це спрощена процедура судового розгляду без участі сторін на підставі документів, наданих стягувачем. Правова природа наказного провадження характеризується особливостями спірних матеріально-правових відносин, які у разі виникнення між господарюючими суб'єктами передаються на розгляд господарського суду. Перелік вимог, які розглядатимуться в порядку наказного провадження, передбачений в статті 126 проекту ГПК України [15]. Всі ці вимоги об'єднує безспірність, що характерно до даної правової ситуації та визначається наявністю відповідних належним чином завірених документів, які підтверджують майнові зобов'язання боржника та визнання боржником цих зобов'язань, але їх невиконання. Для цього, на нашу думку, необхідно ретельно розробити нормативне регулювання наказного провадження, підстави його виникнення, порядок розгляду, оскарження та виконання.

Висновки. Підсумовуючи викладене, ми пропонуємо впровадження спрощених процедур наказного провадження судового розгляду і в

господарський процес. Зазначений інститут за час існування в цивільному процесі зарекомендував себе як оперативний та ефективний засіб розгляду безспірних справ. Але для повної реалізації нововведення необхідно шукати шляхи її реформування. При конструюванні моделі спрощеного провадження в Господарському процесуальному кодексі України доцільно повніше використовувати специфіку господарської процесуальної форми, яка в Україні більш послідовно та чітко відділена від цивільної процесуальної форми. Водночас доречно запровадити в господарський процес апеляційний перегляд справ у порядку письмового провадження за наявними матеріалами в таких випадках: якщо надійшли клопотання від усіх осіб, які беруть участь у справі, про розгляд справи без їх участі; неприбуття жодної з осіб, які беруть участь в справі, на судові засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання; подання апеляційної скарги на рішення судів першої інстанції, які прийняті в порядку письмового провадження за результатами розгляду справ. Якщо під час письмового провадження за наявними в справі матеріалами суд апеляційної інстанції дійде висновку, що справу необхідно розглядати в судовому засіданні, то він повинен мати право призначити її до апеляційного розгляду в судовому засіданні.

Література

1. *Фонова О. С.* Спрощені процесуальні форми: адаптація господарського судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. С. Фонова. – К., 2012. – 20 с.
2. *Сметанников А. Е.* Правовые аспекты ускорения арбитражного судопроизводства / А. Е. Сметанников // Журнал российского права. – М.: Норма, 2003. – № 6. – С. 54-57.
3. *Зауваження та пропозиції кафедри господарського права і процесу ОНЮА до проекту нової редакції ГПК України, розробленого судовою палатою у господарських справах Верховного Суду України [Електронний ресурс].* – Режим доступу: <http://www.часопис-цивілістики.com/archive/08.doc>.
4. *Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 14 від 23 грудня 2011 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>.
5. *Бичкова С. С.* Цивільне процесуальне право України: [підручник] / С. С. Бичкова. – К.: Атіка, 2009. – 760 с.

6. *Вербіцька М. В.* Наказне провадження у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / М. В. Вербіцька; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 18 с.

7. *Хозяйственный* процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.kulichki.com/vip/hoz/00000017.htm#g24>.

8. *Арбитражный* процессуальный кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.arbitr.ru/law/docs/12027526/12027526-001.htm>.

9. *Грибанов Ю. Ю.* Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии: дисс. ... канд. юрид. наук / Ю. Ю. Грибанов. – Кемерово, 2007. – 235 с.

10. *Таликін Є. А.* Раціональність господарської процесуальної форми / Є. А. Таликін // Економіка, фінанси, право. – 2012. – № 11. – С. 34-38.

11. *Дудникова Г. В.* Арбитражная процессуальная форма: дисс. ... канд. юрид. наук / Г. В. Дудникова. – Саратов, 2005. – 202 с.

12. *Демченко С. Ф.* Теоретико-методологічні засади ефективності господарського судочинства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / С. Ф. Демченко. – Київ, 2010. – 30 с.

13. *Вінник О. М.* Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / О. М. Вінник. – К., 2004. – 34 с.

14. *Скуратовский М. Л.* Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном суде первой инстанции / М. Л. Скуратовский. – М.: Волтерс Клувер, 2007. – 200 с.

15. *Хвостов Е. А.* О некоторых проблемах совершенствования работы арбитражных судов / Е. А. Хвостов // Арбитражные споры. – 2007. – № 4. – С. 6-13.

В. П. Козирева, Е. Ю. Бабенко

Механизм и условия внедрения упрощенной процессуальной формы в украинское судопроизводство: заимствование иностранного опыта

Данная статья посвящена исследованию системы признаков хозяйственной процессуальной формы и возможности реализации в хозяйственном процессе Украины зарубежного опыта рассмотрения дел в порядке упрощенного производства, по аналогии с законодательством Российской Федерации. Проводится анализ способов, с помощью которых осуществляется упрощение процедуры, а также характеризуются хозяйственные споры, которые целесообразно рассматривать в порядке упрощенного осуществления.

Ключевые слова: упрощенная процессуальная форма, арбитражное судопроизводство, хозяйственный процесс, упрощенное производство, средства доказывания, судебное заседание.

V. Kozyreva, O. Babenko

Mechanism and implementation conditions of simplified procedural form in Ukrainian legal proceeding: foreign experience borrowing

This article deals with investigation of system of features of economical procedure and possibility of implementation of trial foreign experience according to the simplified procedural form by analogy with Russian Federation in economical proceeding of Ukraine. The analysis of methods is carried out with the help of which the simplified procedural form is realized; economical disputes that should be tried under simplified proceeding are characterized.

Key words: simplified procedural form, arbitration, economical procedure, simplified proceeding, proving methods, trial.